

Kuparovirran lossi kulkee täsmällisesti. Paikallisia ja mökkiasukkaita harmittaa aikatauluun väärin kirjoitettu nimi, joka on levinnyt jo joihinkin opaskarttoihin.

Peruskartan tuotannossa on alusta lähtien kiinnitetty erityistä huomiota paikannimiin. Digitaalisena nimistö tarjoaa runsaasti mielenkiintoista tutkittavaa myös itse paikannimistä kiinnostuneelle.

Teksti ja kuvat: Teemu Leskinen

NIMI ON PAIKAN – ja peruskartta

Peruskartan tuotannossa on alusta lähtien kiinnitetty erityistä huomiota paikannimiin. Maanmittareiden ja kielitieteilijöiden hyvän yhteisön ansiota on, että peruskartan nimistö on luotettava lähde esimerkiksi tiedonvälitystä, muita karttoja ja julkaisuja, julkishallinnon moninaisia nimeämis-, opastus- ja viitoitustarpeita sekä kunnallista kaava- ja haja-asutusalueiden nimistösuunnittelua varten. Digitaalisena se tarjoaa runsaasti mielenkiintoista tutkittavaa myös itse paikannimistä kiinnostuneelle.

Perinnäinen paikannimistö on syntynyt vähitellen

Paikannimet ovat yhtä tärkeitä niin luonnonmaisemassa kuin rakennetussakin ympäristössä. Nimen avulla paikka pystytään yksilöimään, ja mikä parasta, nimen avulla paikasta voidaan puhua.

Kaikki paikannimet juontuvat ihmisen toiminnasta. Suomen vanhimmat paikannimet ovat vuosisatoja sitten, silloin vielä asumattomissa erämaissa kierrelleiden eränkävijöiden antamia. Paikannimistö

Räätälikivi Luonterissa on saanut nimen kuin leikatun muotonsa mukaan.

eri tavalla. Nimiä on annettu vähitellen, kulloisenkin tarpeen mukaan. Nimen ovat tarvinneet paikat, jotka ovat olleet yhteisön kannalta tärkeitä. Sellaisia ovat olleet monenlaiset elämiseen ja elinkeinoihin liittyvät paikat, kuten asumukset, pellot ja pyyntipaikat.

Koska ympäristö muuttuu samoin kuin tarve puhua eri paikoista, paikannimistökin on elänyt kaiken aikaa. Uusia nimiä on syntynyt tarpeen mukaan samalla kun vanhoja nimiä on jäänyt tarpeettomina pois käytöstä. Laajalti tunnettujen, suurten ja keskeisten luonnonpaikkojen nimet, samoin kuin tärkeimmät asutusnimet, ovat vanhoja ja hyvin säilyneitä. Vaihtuvinta paikannimistöä ovat olleet viljelysmaiden sekä hyvin pienten maastokohtien nimet.

Paikannimet muodostuvat monin tavoin

Paikannimet ovat tavallisesti yhdyssanan tyyppisiä ilmauksia, sellaisia kuin *Särki-*

nimenä *Savilahti*. Antin omistama talo on vuosisatoja sitten saanut nimen *Antintalo* ja siitä viime vuosikymmeninä lohkottu tila nimen *Uusitalo*. Paikkatyypin ilmaisevan sanan sijasta nimen lopussa voi olla myös johdin, kuten järvennimessä *Valkeinen* ja talonnimessä *Uutela*.

Nimistöä ei ole kartutettu vain luomalla aina uusia erilaisia nimiä, vaan vanhoja nimiä on kierrätetty eri tavoin lähipaikkojen nimeämisessä. Valkeisen rannalla sijaitsevan mäen nimeksi on annettu *Valkeisenvuori* ja Uutelaaan johtavan tien *Uutelantie*. Nimi on myös voitu siirtää lähipaikan nimeksi, kuten luonnonpaikan nimi *Suolahti* talon nimeksi.

Jotkut nimet perustuvat miellelyhtymään. Kaksihaaraiselle pellolle on voitu antaa nimeksi *Housupelto* ja kapealle ja mutkaiselle järvelle *Suolijärvi*.

Rannikoiden suomalaisen ja sisämaan ruotsalaisen asutuksen rajoilla sekä pohjoisessa suomen- ja saamenkielisen väestön asumaseuduilla nimiä on lainattu kielestä toiseen. Lainaajat ovat tavallisimmin mukailleet oudolta kuulostavia vieraskielisiä nimiä omaan kieleensä paremmin sopiviksi. *Bredviken* on saanut suomessa asun *Reiviikki*, ja *Rödbergen* on muuttunut *Rööperiksi*. Lähes koko saamelaisalueiden suomenkielinen nimistö on syntynyt juuri näin, saamenkielisten nimien äännekuvaelmina.

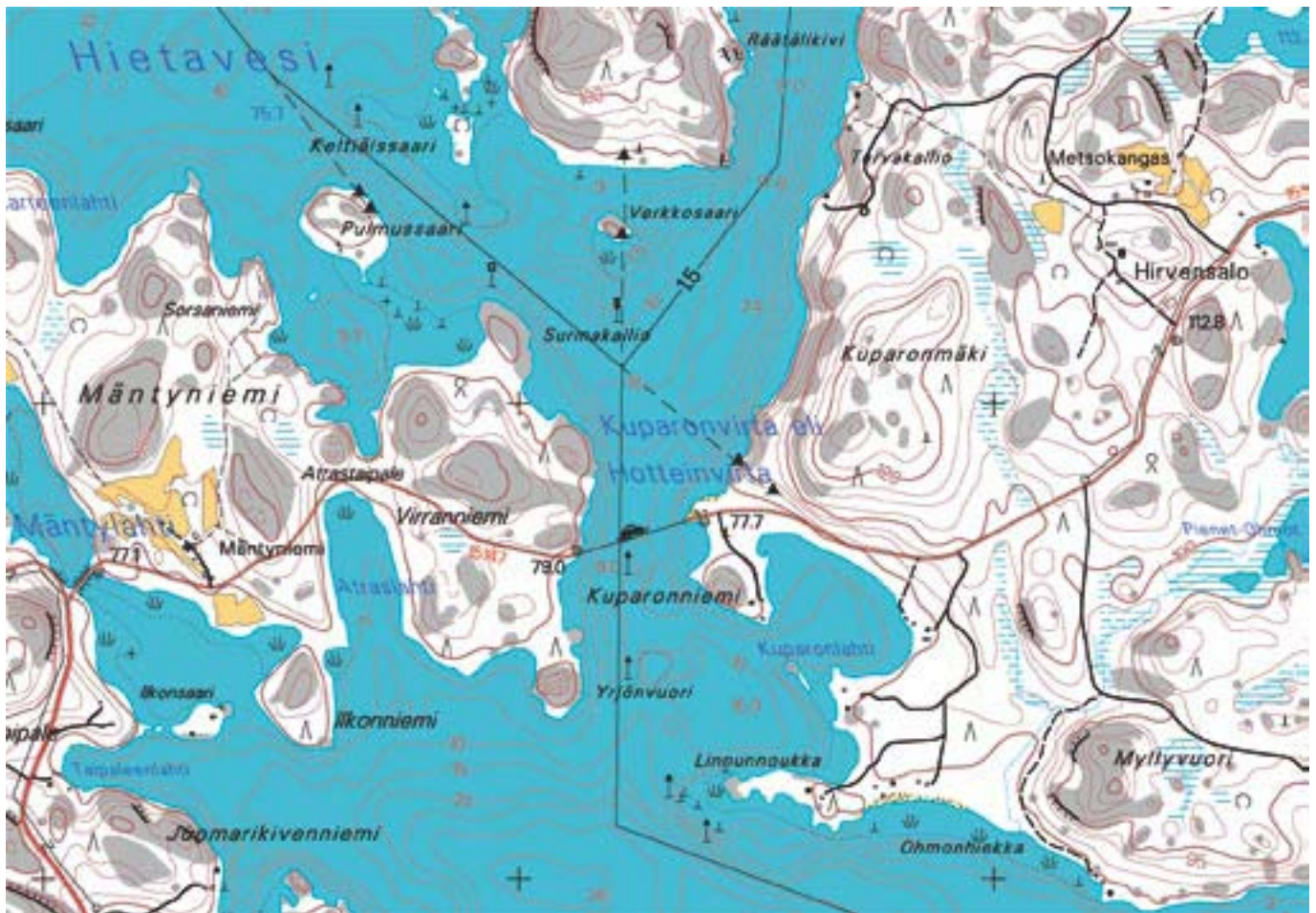
MUISTI paikannimen

on tihentynyt, kun ihmiset ovat asettuneet aloilleen ja ruvenneet muokkaamaan ympäristöä omien tarpeidensa mukaan. He ovat ottaneet paikat haltuunsa myös antamalla niille nimet.

Suurin osa nykysuomalaisista elää kaupungeissa tai taajamissa. Meidän nimistöämme on kaavanimistö: kaupunginosien, torien, puistojen, katujen ja rakennusten nimet. Kaavanimistö on varta vasten suunniteltu, ja alueittain iso osa nimistä on otettu käyttöön samalla kertaa. Perinnäinen paikannimistö on syntynyt

tunturi tai *Kokemäenjoki*. Nimen lopussa oleva maastosana kertoo paikan lajin. Nimenantajilla on ollut käytössään runsas ja alueittain vaihteleva maastosanasto, mikä näkyy luonnonpaikkojen nimissä. Maaston kumpareita tarkoittavia sanoja ovat esimerkiksi *hyppylä*, *kinkama*, *kynnäs*, *kömpä*, *pakka*, *piitta* ja *rova*.

Nimen alkuosa ilmaisee nimetystä paikasta sen erityispiirteet, jonka perusteella nimenantajat ovat aikoinaan yksilöineet paikan. Kirkasvetisen järven nimenä voi olla *Valkeajärvi* ja savipohjaisen lahden

Kuparonsalmi eli Hotteinsalmi on Hirvensalon Kuparonsaaren ja mantereen Virransaaren välinen salmi Saimaan Luonterin Mikkeli–Savonlinna-laihareitin varrella.

Paikannimet sisältävät viestejä

Monet paikannimet ovat nyky-suomalaisille täysin käsittämättömiä. Kuitenkin ne kaikki ovat syntyessään olleet ymmärrettäviä ilmauksia; menneiden aikojen nimenantajat ovat niissä kuvaileet paikkoja oman kielensä sanoin. Vaikka kielentutkijatkaan eivät voi olla varmoja, mitä nimet *Saimaa*, *Päijänne* ja *Imatra* tarkoittavat, voimme siitä huolimatta käyttää niitä, jos tiedämme minkä paikan nimiä ne ovat.

Paikannimiä on annettu eri kielissä hyvin samanlaisin perustein. Meillä paikat on nimetty tavallisimmin sijainnin mukaan, kuten *Rantapelto*. Monesti paikat on nimetty omistajan mukaan (*Antintalo*), tai jonkin paikalla olevan, kuten rakennuksen (*Riihimäki*), kasvillisuuden (*Pajulahti*) ja eläimistön (*Repovuori*) mukaan. Nimissä on voitu viitata paikan ominaisuuteen, kuten kokoon (*Suursaari*), muotoon (*Räätälikivi*) ja väriin (*Mustavuori*), paikan käyttöön (*Onkikallio*) tai paikalla sattuneeseen tapahtumaan (*Surmakallio*). Jotkut kauka-

na sijaitsevat pellot ovat saaneet nimen *Siperia*. Epätavallinen nimeämisperuste on tuottanut erikoisia nimiä: *Ainasuoja* on umpisuinen lahti ja *Maailmankääntäjälampi* korkeiden vaarojen ympäröimä ja niitä kuvasteleva lampi.

Nimistöön on myös kerrostunut muistoja entisiltä ajoilta. Merenrannoilla ja saaristossa, jossa maankohoaminen on muuttanut maisemaa, vanhat saarten nimet ovat usein niemiä niminä. *Peräjärvi* voi olla pellonimenä ja Peräjärven pellossa oleva kiviröykkiö *Koirakari* on muisto entisestä karista.

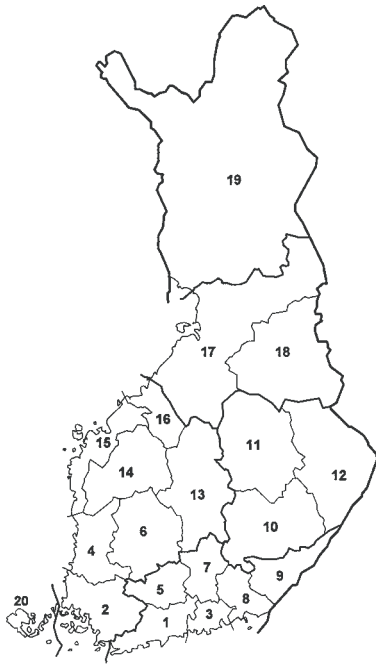
Peruskarttanimistön keruu on systemaattista

Peruskartan 1:20 000 tuotanto alkoi 1947 ja ensikartoitus saatiin valmiiksi 1977. Maanmittauslaitoksen kartoittajat ovat omalta osaltaan keränneet nimiä peruskarttaa varten, mutta systemaattisimmin asiaan ovat paneutuneet kielitieteellisen koulutuksen saaneet opiskelijat, tutkijat tai harrastajat, jotka ovat keränneet paikannimistöä 1900-luvun alkupuolelta läh-

tien koko maasta. Vilkkaimmillaan keruu oli 1960- ja 1970-luvuilla, mutta jatkuu yhä. Peruskartan nimilähteinä käytettiin myös vanhempia karttoja ja asiakirjoja, joiden nimet tarkistettiin kartoitustyön yhteydessä.

Luonnonpaikkojen nimet ovat perimätietoa, ja systemaattinen keruu tarkoittaa muun muassa sitä, että nimien kerääjä käy keruualueensa jokaisessa vakituisessti asutussa talossa ja merkitsee muistiin kaikki paikallisten asukkaiden käyttämät ja tuntemat nimet. Saadut tiedot on pyritty varmistamaan useammalta henkilöltä, jotta saataisiin varmasti oikea nimimuoto ja paikannus.

Kun väestö on kulttuurimuotomme muuttuessa yhä enenevässä määrin siirtynyt maaseudulta taajamiin, se suullinen perinne, jonka varassa nimistöömme vielä jonkin aikaa sitten säilyi, on katkeamassa tai on jo katkennut. Tämän vuoksi paikannimien keruutyön arvo alkaa valjeta kokonaisuudessaan vasta vähitellen. Kun aiemmin nimet opittiin korvakuulolta nimenkäyttäjiltä, nyt ne opitaan enimmäkseen kirjoista, erilaisista

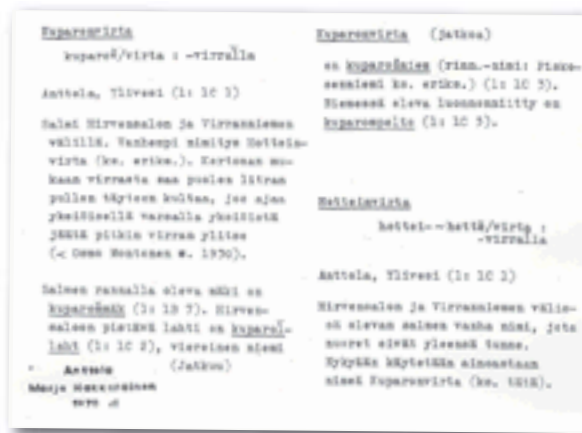
© Maanmittauslaitos, lupa 49/MYY/04

Maakunta	Pinta-ala, km ²	Nimiä yhteensä	Nimiä / km ²	Ruotsinkielisiä nimiä %	Talonnimiä, %	Vesistö-nimiä, %	Kohouman-nimiä, %
1 Uusimaa	6 767	27 512	4,1	47,0	33,0	12,6	11,9
2 Varsinais-Suomi	10 855	52 790	4,9	25,3	40,8	8,6	10,1
3 Itä-Uusimaa	2 823	12 662	4,5	69,6	31,9	10,1	11,3
4 Satakunta	8 746	30 514	3,4	0,6	46,3	7,0	8,2
5 Kanta-Häme	5 707	18 155	3,2	0,07	46,5	11,8	14,2
6 Pirkanmaa	14 293	47 791	3,3	0,06	38,5	15,8	11,4
7 Päijät-Häme	6 258	19 616	3,1	0,07	38,8	16,0	15,2
8 Kymenlaakso	5 588	22 283	4,0	3,6	30,1	30,1	18,1
9 Etelä-Karjala	7 236	29 592	4,1	0,02	29,0	17,3	16,4
10 Etelä-Savo	18 768	62 084	3,3	0,02	29,8	24,2	9,7
11 Pohjois-Savo	20 367	65 809	3,2	0,01	34,9	19,9	7,5
12 Pohjois-Karjala	21 585	55 662	2,6	0,002	33,0	23,8	9,6
13 Keski-Suomi	19 763	58 649	3,0	0,008	33,2	20,0	9,9
14 Etelä-Pohjanmaa	13 997	40 202	2,9	0,3	44,9	6,7	14,6
15 Pohjanmaa	7 850	30 081	3,8	84,0	24,0	9,8	13,7
16 Keski-Pohjanmaa	5 474	15 741	2,9	8,7	20,4	10,5	18,2
17 Pohjois-Pohjanmaa	37 120	75 079	2,0	0,01	26,2	17,5	13,3
18 Kainuu	24 452	51 534	2,1	0,002	18,3	28,2	11,2
19 Lappi	98 948	75 222	0,8	0,02	14,2	33,8	16,2
20 Ahvenanmaa	1 552	11 744	7,6	99,9	14,6	13,6	5,7
Koko maa	338 148	802 722	2,4	9,30	30,8	18,3	11,9

Peruskartan paikannimistön rakenne vaihtelee maakunnittain.

tiedotusvälineistä, opasteista ja varsinkin tienviitoista ja kartoista. Suullinen nimi-perinne on vaihtunut kirjalliseksi, ja siksi varsinkin tiedotusvälineiden ja julkishallinnon tulisi kiinnittää erityistä huomiota paikannimien huolelliseen käyttöön.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen Nimiarkiston paikannimikokoelmiin on kirjattu kustakin nimestä samat perustiedot. Arkiston yli 2,6 miljoonassa nimilipussa on jokaisesta nimestä kerrottu paikkakunta, nimen normaalistettu kirjoitusasu ja taivutus, paikallinen murreasu, kuvaus nimetystä paikasta, sen lajista, sijainnista ja suhteesta ympärillä olevaan, viittaus arkistossa erillään säilytettävään karttaan, paikkaan ja sen nimeen mahdollisesti liittyvät uskomukset ja tarinat sekä nimen kerääjä ja keräysvuosi. Tiedot ruotsinkielisistä nimistä on tallennettu Svenska litteratursällskapetin arkistoon.

Kuparonvirran ja Hotteinvirran nimiliput Nimiarkistossa. Varsinkin savolaisissa lipuissa on usein mielenkiintoisia tarinoita.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus tarkistaa nimet

Maanmittauslaitos vastaa peruskarttanimistöstä ja sen oikeellisuudesta. Koska laitoksella ei ole käytettävissä omaa, kielitieteellisen koulutuksen saanutta nimistönhuoltajaa, laitos on tarkistuttanut ja tarkistuttua edelleen peruskartan kaikki nimet ja nimistöön tulevat muutokset Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suomen, ruotsin ja saamen kielen nimistöasiantuntijoilla. He myös täydentävät nimistöä karttuneilla uusilla tie-

SUOMI	RUOTSI	POHJOISSAAME	
Isosuo	595	Stormossen	189 Suolajávri ("Saarijärvi") 10
Mustalampi	530	Sandviken	112 Njárgajávri ("Niemi järvi") 9
Palokangas	524	Näset	88 Jeageloaivi ("Jäkäläpää") 8
Mustalahti	507	Långören	81 Buollánvárri ("Palovaara") 8
Pitkäniemi	490	Storholmen	72 Báktevárri ("Kalliovaara/Pahtavaara") 8
Isosaari	472	Gloet	71 Dápmotjávri ("Tammukajärvi") 8
Kalliosaari	454	Fladan	69 Dápmotjohka ("Tammukkapuro") 7
Kiviniemi	407	Lillträsket	68 Guhkesjávri ("Pitkäjärvi") 7
Suurisuo	402	Björkholmen	67 Hávgajohka ("Haukijoki") 7
Ahvenlampi	364	Högberget	60 Rávdojávri ("Rautujärvi") 6

Peruskartan kymmenen yleisintä luontonimeä eri kielillä. Kaikista nimistä aakkosissa ensimmäinen on *Abrahaminkari* ja viimeinen *Övedenkangas*. Lyhin suomenkielinen nimi on *Ti* ja pisin *Äteritsiputeritsipuolilautsijänkä*. Kaikista 802 722 nimestä eri nimi-muotoja on 300 888, joista ainoana esiintyy 231 197, eli kolme kymmenestä.

Enontekiöllä puhutaan suomea ja pohjoissaamea. Kuva on Hetasta.

Kuusikkomaan vai Kuusikonmaan autiotupa Muoniossa, Juuvanrovan ja Särkitunturin välimaastossa?

doilla. Erityisesti nimien kirjoitusasuun liittyviä tutkimuskeskuksen suosituksia Maanmittauslaitos noudattaa aina.

Nimistöntarkistajan tehtävistä vaativimmat liittyvät nimien kirjoitusasuun. Murteellisessa muodossa kerätty nimi on normaalistettava eli yleiskielistettävä: *mäkpellosta* tulee *Mäkipelto*, *soijjinsuosta* *Soidinsuo*. Paikallista murreväriä pyritään kuitenkin säilyttämään mahdollisuuksien mukaan, koska on tärkeää, että seudun

asukkaat tuntevat nimet omikseen vielä yleiskielistämisen jälkeenkin. Hyväksytyjä nimimuotoja ovat esimerkiksi *Pihlasluoto*, *Varesniemi*, *Mattilanniittu* ja *Mustalammi*. Lisäksi nimistöntarkistuksessa korjataan tarvittaessa nimen oikeinkirjoitus: kirjoitetaan *Iso-Valkeinen*, mutta *Iso Valkealampi*, *Ala-Pirttimäki*, mutta *Alimmainen Käärmejärvi*. Myös maarekisteriin virheellisessä muodossa kirjatut kylän- ja talonnimet korjataan: maanmittarin kirjaama "Ylämäkelä" saa peruskartassa muodon *Ylä-Mäkelä*.

Kartoissa esiintyvien nimien sijaintia, kirjoitusasua tai muuta oikeellisuutta koskevat huomautukset voi osoittaa oman alueen maanmittaustoimistolle. Maanmittaustoimistot pyytävät ennen mahdollisia korjauksia lausunnot Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta. Epämieluisaa nimeä ei kuitenkaan saa vaihdetuksi. Vain ymmärtämystä oli tarjota sille kesämökin rakentajalle, joka tiedusteli, voisiko hänen mökkisaarensa nimeä mitenkään muuttaa. Kesämökki uhkasi jäädä keskeneräiseksi, kun kysyjän puoliso, saatuaan tietää saaren nimen, ilmoitti, että *meidän mökkihän ei Ruumissaareen tule!* Nimi ei kuitenkaan paikkaa pahenna, ja pariskunta olisikin murehtimisen sijaan kannattanut ohjata selvittämään saarensa nimen historiaa osana suomalaista rikasta paikannimiperintöä. Ruumissaaria on peruskartoilla kaikkiaan 52.

Nimistörekisteri perustuu maastotietokannan paikannimistöön

Maanmittaushallituksen yli-insinööri **Veikko Nurmi** kirjoitti matkakertomuksessaan YK:n ensimmäisestä paikannimien standardointikonferenssista Genevessä 1967 muun muassa seuraavaa: "Tietoteknologian alalla automaattinen tietojenkäsittely kehittyy nykyisin varsin ripeästi, ja teknisiä apuneuvoja olisi sovellettava myös nimistön käsittelyyn, esimerkiksi paikannimen luetteloimiseen, jotta olisi käytettävissä ajan tasalla oleva hyväksytyjen nimien rekisteri – – –. Tästä syystä olisi toivottavaa, että tietokoneiden ja niiden systeemien suunnittelussa otetaan huomioon myös paikannimen käsittely."

Maanmittauslaitoksen nimistörekisteriä alettiin kehittää 30 vuotta myöhemmin. Tavoitteen mukaisesti laitoksen

kaikki valtakunnallisessa karttatuotannossa tarvittava paikannimi- ja karttanimiaineisto tallennetaan yhteen tietokantaan ja pidetään yllä keskitetysti. Nimistörekisteri perustuu Maanmittauslaitoksen maastotietokannan, eli peruskartan paikannimistöön. Kaikkien nimien kirjoitusasu on siis Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suosittelemassa ja tarkistamassa muodossa. Tietokannan suunnittelun tärkeimpänä päämääränä on ollut paikannimien kartografinen moniesitys; tietokannassa kukin paikka ja sen nimet on tallennettu vain kertaalleen, mutta nimet voidaan haluttaessa esittää karttateksteinä valitulla kuvaustekniikalla kaikissa valtakunnallisissa kartoissa. Eri karttatuotteissa nimet on kirjoitettu aina samalla tavalla, ja mahdolliset virheet korjataan vain yhteen paikkaan. Tietokantaan on tallennettu myös kaikki paikannimien kartografisessa esittämisessä tarvittavat tiedot.

Paikannimirekisteri ja karttanimirekisteri

Nimistörekisterin osat ovat *paikannimirekisteri* ja *karttanimirekisteri*. Paikannimirekisteri sisältää noin 800 000 peruskartassa esitettävää luonto- ja kulttuurinimeä, niiden kirjoitusasun ja kielen sekä nimettyjen kohteiden sijainnin ja paikkatyyppin. Sijaintitietona ovat kohteen keskipisteen, ja joen tapauksessa sen suun koordinaatit. Paikannimirekisteri pidetään jatkuvasti ajan tasalla, maastotietokannan nimistöön tehdyt muutokset siirretään rekisteriin noin kuukauden viiveellä.

Karttanimirekisteri perustuu paikannimirekisteriin ja sisältää paikannimien kartografisen esittämisen tiedot eri karttatuotteita ja -mittakaavoja varten. Näitä tietoja ovat muun muassa karttatekstin sijainti, suuntaus ja taivutus, sekä typpografiset tiedot, kuten kirjasinlaji ja -koko. Paikannimellä (kuten joen nimi) voi myös olla useita ilmentymiä samassa kartassa.

Peruskartan 1:20 000 nimistön lisäksi nimistörekisteriin valmistuu uudistuvan pienimittakaavaisen aineiston tuotannon yhteydessä valtakunnallinen karttanimistö mittakaavoihin 1:100 000 (valmis), 1:250 000, 1:500 000, 1:1 milj., 1:2 milj. ja 1:4,5 milj.

Paikannimiaineiston käyttömahdollisuuksia

Maanmittauslaitoksen omien tarpeiden ohella nimistörekisterin aineisto voi palvella monenlaista tiedonvälitystä, paikkatietojärjestelmiä, karttatuotantoa, automaattista paikantamista ja navigointia, erilaisia Internet-palveluita, paikanni-

LUONTOKOhteet	
Maastokohteet	
Kohouma	96 023
Painanne	3 301
Suo	68 820
Metsäalue	63 599
Saari	56 780
Niemi	38 758
Muu maastokohde	13 463
Maastokohteet yhteensä	340 744
Vesistökohteet	
Meri, järvi, lampi, tai sen osa	107 304
Joki, oja, tai sen osa	35 996
Koski	3 750
Muu vesistökohteet	345
Vesistökohteet yhteensä	147 395
Luontokohteet yhteensä	488 139
KULTTUURIKOhteet	
Asutuskohteet	
Kunta (nimet eri kielillä)	566
Kylä, kaupunginosa tai kulmakunta	25 875
Talo	247 805
Muu asutuskohde	44
Asutuskohteet yhteensä	274 290
Muut kulttuurikohteet	
Pelto	37 645
Muut	2 648
Muut kulttuurikohteet yhteensä	40 293
Kulttuurikohteet yhteensä	314 583
PAIKANNIMET YHTEENSÄ	802 722

Peruskartan paikannimet paikkatyyppiryhmittäin.

Suomi	719 410
Ruotsi	74 773
Pohjoissaame	4 579
Inarinsaame	3 812
Koltansaame	148
Yhteensä	802 722

Peruskartan paikannimet kielen mukaan.

mien kansallista ja kansainvälistä standardointia (kaikki käyttävät samasta paikasta samalla tavalla kirjoitettua nimeä), nimistönsuunnittelua ja eri alojen tutkimusta. Ensimmäinen paikannimirekisterin valtakunnalliseen aineistoon perustuva suomen kielen väitöskirjatyö käynnistyi Helsingin yliopistossa vuonna 2002.

Kirjoittaja on maanmittausinsinööri Maanmittauslaitoksen kehittämiskeskuksessa. Sähköposti teemu.leskinen@maanmittauslaitos.fi.

LÄHTEET

Ritva Liisa Pitkäsen artikkeli "Perinnäinen paikannimistö" Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ja Suomen Kuntaliiton yhteisjulkaisussa *Yhteinen nimiympäristömme – Nimistön suunnittelun opas*. Helsinki, 1999.
"Mistä on kartan nimet tehty?" Tiina Manni-Lindqvistin artikkeli *Kielikellossa* 1/1997.